

ALTERNATIIVSEID ETÜMOLOOGIAID IV *KORI : KORJA, MELEK(AS), RAHE(-) JA RIKKUMA*

LEMBIT VABA

Annotatsioon. Artiklis esitatakse uus etümoloogiline tõlgendus sõnadele *kori* : *korja* 'lee, kolle', *melek(as)* 'õõnetuvi', *rahe(-)*: *rahejalg*, *kooljarahe* 'surnuraam, puusärgi alus' ja *rikkuma* 'katki tegema jt'.

Võtmesõnad: etümoloogia, sõnalaenud, eesti keel, läänemeresoome keeled, balti keeled, slaavi keeled

Kori : korja 'koldeauk'

Eesti *kori* : *korja* (ka *korjaauk* või *korisuu*) on nüüdseks pea täielikult unustusehõlma vajunud kolde- ehk leeaugu (ka *süteaук*, *tuhkhaud*, vt Ränk 1995: 69) nimetus. Õnneks on eesti leksikograafilistes ja etnograafilistes allikates ning mingil määral ka rahvalaulukeeles *korja* kohta siiski piisavalt materjali, et uurida selle etümoloogilist päritolu. Kori on tähistanud ürgset lahtist tuleaset, kus tehti toitu ja mis eesti rehetoes asus ahjusuu ees; aja jooksul sai see ahju osaks ja moodustas sellega terviku. Pliidi levik tõrjus lahtise tuleaseme XIX saj teisel poolel kõrvale (Tihase 1974: 108–112; ERL 1995: 88) ja selle nimetused kadusid tarvituselt.

Murdesõnaraamatu andmeil on *kori* : *korja* 'lee, kolle' kohta teateid Loode-Läänemaalt (Noa LNg Rid Mar) ja Hiiust: Rid *ahju suu ees oli kori. ahjust tõmmati sööd 'korja; suitsutuba oli, 'korjas keedeti; Mar aho korja paes* (lõukakivi); Emm Rei *korisu(u)* 'lee, kolle': Rei *Sööd 'veedi korisu; LNg Mar korja-* 'lee-, kolde': LNg *korja 'aukos oli tuhk ja tuli; korja paes* (paetahvel ahjusuu kohal); Mar *korja kibi* (lõukakivi) (EMS III, 14: 685, 689). Sõna noteerib ka Wiedemann (1973: 346): *kori* : *kor'ja* (I, W) 'Vertiefung vor der Ofenmündung', *kor'ja-auk*, *kori-sū* id. = *kolde-auk*.

Mõisteline sõnaraamat on esitanud sellise selgituse: LoLä *kori* : *korja* e. *korjaauk*, Hi *korisuu* 'lee [s.o koldeauk, tuhkhaid, augukujuline tulease ahjusuu ees, koldealuse põhjas v. sees olev auk, õõnsus, kuhu söed ja tuhk ahjust tõmmatakse, kus löke rippuva paja alla süüdatakse], leeauk, koldeauk, tuhkhaid: *kui õhtu keedeti, ega siis tuli k[orja]suus ära kustutatud, tuhk aeti sütele peale ja seisis heasti, tuld hoiti k[orja]suus* Rei (EKMS I: 67 „Ahi“). Vanemas leksikograafias leidub teade Gösekenilt (1660: 221, 314): „die Grufft für den Riegen Ofen / *korri* /a, *kold* /a“. Lisa pakub ka rahvalaulukeel: *Siis läks [laisk naine] ahu pääle magama, / Säält kurat kukkus korisu, / Põletas oma käed ja jalad* Rei (<http://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas>). Andrus Saareste on koldenimetusi analüüsid kirjutanud, et „lee ehk kolle [on] ahju primaarsem ja olulisem osa ning selle nimetused ka ehk võimalikult vanad” (Saareste 1924: 188). Vanapärane koldeaugu nimetus *kori* : *korja* on registreeritud piirkonnast, kus kõige kauem püsisid algelise ehitusega lahtise kerisega ahjud (Ränk 1939: 202–204).

Nikolai Anderson (1879: 210) on üle saja aasta tagasi arvanud, et *kori* kuulub kokku soome sõnaga *korju* 'karu (maapealne) talvipesa'. Andersoni kõrvutust on tsiteerinud Saareste (1924: 189) seisukohta võtmata, kõhklemissi on selle esitanud ka SKES II: 219 (vrd) ning SSA 1: 403 (?-ga). Julius Mägiste on kaasanud sõna EEW-sse, kuid pole teinud katset seda etümologiseerida (vt EEW III: 954). Nii häälikulistel kui ka semantilistel kaalutlustel ei ole eesti *kori* : *korja* etümoloogiline seostamine läänemeresoome keelte põhjarühma (sm mrd, krj, lü) sõnaga *korju* jt võimalik. Oletan, et *kori* : *korja* on balti laen sõnaperest, mida tänapäeva balti keeltes jätkavad ld *kùrti* (*kùria*, *kùrè*) 'tuld üles tegema, küdema panema, soojaks kütma; rajama, asutama, (kunstiteoseid) looma; tormama, kihutama': *kurias ugnis ir be vėjo* 'põleb tuli tuuletagi', *kùras* 'küte, kütus, kütteaine'; lt *kuřt* (*kùr* ~ *kùř*, *kùra*) 'tuld tegema, kütma': *uguni kurt* 'tuld hakatama', *kurêt* id., *kurs* 'küttekolle vanaaegses köögis; ahjutäis küttepuid, küttematerjal; tulease, lee, küttekolle, tuli', *kura*, *kure* 'kütmine, tule ülestegemine; ahi', *kors* '(peam reheahju) suitsukumm sädemete püüdmiseks', ld *ùžkura(s)* 'ahjutäis puid; leskmees', *užkurys*, lt *uzkuris* 'lesknaisega abiellunud ja tema majja elama asunud mees; naisevanemate kodus elav väimees', sõna-sõnalt '[lesknaise] juurde elama asuja, järeلسoojendaja'. Balti sõnaperel on tuletegemist ja tulekollet märkiva semantikaga vasteid ka teistes indoeuroopa keeltes, sh nt vvn *kypumu* 'tuld

üles tegema, süütama', vn mrd *күпүмь* '(sauna) kütma; (kala) suitsutama; tõrva ajama; suitsema, suitsu ajama', vingl *here* 'tulease, lee, väike ahi'. Dentaalse laiendiga tüvevariante esindavad nt vingl *heorð* 'keedukolle, lee, kodu, maja' (vrd eesti *kolle* 'tule-, küttekolle; kodu'), vüsk *herd* id. (www.tezaurs.lv; ME 2: 321, 325–326; EH 1: 639; LEW I: 319; Toporov 1984: 300–307; Mažiulis 1993: 306–307; ËSSJa 13: 123–125 sub **kuriti* (*se*); Karaliūnas 1997: 259–275; ALEW 1: 543–544).

Kori : *korja* eeldab balti *ja*-tüvelist laenualust **kurja*- oletatava alg-tähendusega 'tuli, tulepesa'. Selletüvelisi balti laene esindavad eesti keeles nt *hari* : *harja*, ? *kari* : *karja*, mrd *süri* : *sürjä* 'liivane kõrgustik, liivaluide', *takjas* : *takja*, *tühi* : *tühja*, *vähi* : *vähja*. Hälbiva *o* ootuspärase *u* asemel on võinud peale sundida häiriv homonüümia (nt *kuri* : *kurja*) vms.

Melek(as) 'õõnetuvi'

Melekas on õõnetuvi (*Columba oenas*) rahvapäraseid nimetusi. Murdesõnaraamatu andmeil on selle (koos häälikuvariantidega) levila järgmine: *melek* : *meleki* ~ *melekä* Kod, *melekas* : *meleka* IisR JIn Sim I, *meelekas* : *meeleka* Mar Tür KJn, *mieleka* VNg, *meelik* : *meeliku* Hää Juu, *meelikas* 'ka: mingi väike, punase kõhualusega lind' Muh (EMS V,25: 1011; VI,26: 14). Mart Mägerilt võib veel lisada variandi *mälakas* Pal Lai (Mäger 1967: 92). Lisateavet pakub ka rahvalaulukeel: *Sisask laulab saaninagi, / Halli lindu aisanagi, / Melekas mehe õlana, / Kägu kukub kol'onai* MMg; *Meelek oli mehe õlana / Sisask saani veere peala / Tema lukud looga peale / Halli lindu haisa pääle* Äks (<http://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas>). Hupeli sõnaraamatus (1818: 139, 434) leiduvad häälikkujud *melleke* ja *mellek* 'wilde oder Holztaube' Pp.; tõenäoliselt sellest allikast pärineb Wiedemanni (1973: 594) *mellekene* (Pp.). Hilisema murdeuuri-mise käigus pole niisugust tüvevarianti registreeritud, selle faktilisus ongi kaheldav: arvatavasti on tegemist vanakirjaviisilise ortogrammi masinliku ülevõtuga uude kirjaviisi. Õõnetuvi on olnud ja on vähesel määral ilmselt tänapäevalgi jahilind, ehkki tema arvukus on drastiliselt vähenenud (<http://www.ejs.ee/wp-content/uploads/2015/02/jahilinnud.pdf>). Hoolimata erinevustest välimuses ja ökoloogias ei erista rahvas õõnetuvi kaelustuvist (*Columba palumbus*). Ka häälitsemine ei tõmba teravat piiri kahe liigi vahele ja nii sulavad nad üheks metstuviks (Lõo 1913: 258–259; Mäger 1967: 89).

Linnunimetuse *melekas* päritolu kohta on asjaomases kirjanduses esitatud mitmesuguseid arvamusi. Andrus Saareste (1924: 92) kaldub seda pidama „onomatopoeetseks kujunduseks“, temale apelleerib Mart Mäger (1967: 92), kõhklevalt ka Alo Raun (1982: 91). Mäger rõhutab sealjuures, et enamasti on tuvinimetused onomatopoeetilist algupära (*ibid.*: 90). Ent õõne- ja kaelustuvi häälsüste rahvalikud tõlgendused ei näi seda seisukohta *meleka* puhul toetavat; ka Julius Mägiste on otsustavalt tõrjunud *meleka* onomatopoeetilist alget (EEW V: 1526–1527). Teise oletuse kohaselt on eesti *melekas* lms-md ühistüve jätkaja, kus *-l-* on võinud lähtuda kunagisest algsest afrikaadist: lms **-t-* : *-δ-* << s-u **č*, vrd sm mrd *mettinen* jt 'turteltuvi', mDE *m'ēče, m'ēča* 'tuvi' (Toivonen 1928: 73, 208; Tooms 1933: 10). See oletus on Mägiste arvates aga ülimalt küsitav ja kõne alla võiks pigem tulla kontaminatsioon linnunimetustest *mehikas* ~ *mehekas* 'kaelustuvi' ja *meltsas* 'roherähn; kaelustuvi' (EEW V: 1526–1527).

Meleka päritolu üle juureldes ei saa eirata leedu keele uurija, teoloog Kazimieras Jauniuse 1880.–1890ndate paiku tehtud kõrvutust leedu linnunimetusega *meletà* (vt Jaunius 1972: 329). Leedu *meletà* (mrd ka *malatà, molatà*, metateetiliselt *lemetà*) tähistab mitut rähniliiki, nagu *žalioji meleta* 'roherähn (*Picus viridis*)', *juodoji meleta* 'musträhn (*Dryocopus martius*)', samuti mesilasenäppi (*Merops apiaster*) ja siniraaga (*Coracias garrulus*) (<http://www.lkz.lt>) ja võib-olla ka laanepüüd ja metsist või tetre ('Hasel-, Waldhuhn', vt <http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/genFOplus.tcl?sigle=DWB&lemid=GW03854>; Walde 1930: 294). Linnunimetuste kõrval iseloomustab ld *meletà* lobisemishimulist ja mesimagusa jutuga inimest, lõmpslõuga, lipitsejat (Sereiskis 1933: 472; <http://www.lkz.lt>). Leedu sõna muinaspreisi vaste on *melato* 'roherähn'; blt **melatā* ~ **meletā* on etimoloogiliselt seotud baltoslaavi sõnaperega **mel-* 'hõõruma, jahvatama; lobisema', kuhu kuuluvad mh *màlti* 'jahvatama; tüütult palju rääkima, latrama' (*jì mǎla kaĩp malatà* 'ta [naisterahvas] jahvatab (lobiseb) nagu roherähn'), *mòlè* 'jahvatamine, jahvatus', lt *màlti* 'jahvatama; lobisema, latrama', *mèle* 'keel (anat)', vvn *меля* 'veski', vn mrd *меля* 'käsikivi vänt; veski-kivi; tuuleveski; käsikivil jahvataja; lobiseja, lobsuu, lobamokk, jahvard, laterdis, latatara', *мэля, мелéха* id., *мелево* 'jahvatus, jahvatamine; lora, tühi jutt', vlgvn mrd *мэлюх* 'lobamokk'. Wojciech Smoczyński järgi on võib-olla võimalik seos sõnaperega, kuhu kuuluvad nt ld *mēlas* 'vale', lt *mėli* mitm 'vale, valetamine', *mėlst* 'luiskama, lobisema, loba ajama', ld *mėlioti* 'valetama', lt *mėluôt* id. (LEW I: 401; Mažiulis 1996: 122–123;

Blažek 1998: 14; Smoczyński 2016: 783, 784; ËSSJa 18: 82–83, 90–91 sub **melēja* ~ **melējь*, **melexь*, **melivo*). Balti **melatā* ~ **meletā* on kahtlemisi seotud tumedaid värvitoone märkiva indoeuroopa etümoniga **mel-*, **melə* (Walde 1930: 294; Pokorny 2: 720–721); seda seisukohta uuem etümoloogiline kirjandus ei kajasta.

Häälikuliselt ei ole balti etümoloogia suhtes tõrkeid. Laenualusel lõpuosa *-*tā* korvamine *k(as)*-liitega pole ootamatu, sest liide on üliproduktiivne, esinedes sh arvukates linnunimetustes. Eesti keeles esineb sõnalaene, kus laenualusel lõpuosis -*t(V)* on korvatud *k(as)*-liitega: *kapuk(as)* 'pikema säärega sokk' < vn *konbimo* 'kabi, sõrg; mrd kabjakujuline naiste peakate' (vt ka EEW III: 701); *lupak(as)* 'riideräbal jt' < lt *lupata* 'kalts, narts' (Vaba 1997: 125–126), *poluk*, -*u* Hel 'magamisase, riul' < vn *polámu* 'lavats' (Must 2000: 278–279), *ra(a)vak*, -*u* Hel 'magamisase' < vn *кpовáмь* 'voodi' (*ibid.*: 135–136), *rantsakas*, *rantsalind* Jõh 'merisk (*Haematopus L.*)' < rts *strandskata* id. (Mäger 1967: 62), *uplikas* Lih, *suplikas* Kuu 'sõtkas' (Mäger 1967: 37) ? < erts *alplit*, *aplikt* 'merisk', vrd eesti mrd *plit't* : *pliti* ~ *plikk* : *plika* id., mis lähtub ühemõtteliselt eeltoodud erts laenualusel (Ariste 1933: 89).

Meelekas, *meelik* jt on sekundaarsed häälikuarengud; Häädemeeeste keelejuht on seletanud, et „meelik oleva sellepärast, et mahedasti laulab“ (Mäger 1967: 92). Ebaselgeks jääb *meleka* etümoloogiline suhe peamiselt roherähni, kuid Põhja-Eestis paiguti ka metstuvi tähistavate nimetustega *mel'gas* : *melka*, *mõlgas* : *mõlka* jt. Mäger (1967: 92, 117) oletab kontaminatsiooni *meigas* ~ *mõigas* 'kaelustuvi' + *meltsas* ~ *mõltsas* > *melgas* ~ *mõlgas* ja osutab tähenduste 'metstuvi' ja 'roherähn' ristumisele, mida on soodustanud sõnade kõlaline lähedus. Mägiste arvates on selline seletus usutav (EEW V: 1527).

Rahe(-): rahejalg, kooljarahe 'surnuraam, puusärgi alus' versus (k)raejalad '(pukk)jalgadega alusraam jt'

Udo Uiho (2014: 934–935) on osutanud, et liitsõna (*k)raejalad*, (*k)raepuud* S Lä Ha PõPä PõVI M '(pukk)jalgadega alusraam lauaplaadi, leivaküna jne toeks; pukkiel magamisraam; kandraam (nt surnuraam; kivikandmisraam ehitusel); niiepakk', 'tänapäeva vaatevinklist hämara esiosaga (*k)rae* aluseks on alamsaksa sõna *schrage* '(põik)alus (kahe paari ristatud jalgadega, nt saagimispukk, tünnialus jne), eriti laudadel ja pinkidel, ka

kaubalett)'. [---] Tänapäeva saksa keeles vastab sellele sõna *Schrägen* 'telling, alus; pukk[-jalg]; saagimispukk'". Uiibo etümoloogia usutavust kinnitab alamsaksa rööplaen läti keeles *skrāģis*, mrd *krāģis* 'lauaplaadi, leivaküna alusraam, saepukk; magamisraam; õmblusraam; järi, jalapink jt' (ME 2: 265; ME 3: 889; EH 2: 508); läti keele vahendusel on alamsaksa sõna laenatud kuraliivisse kujul *krōiG* 'pukkalus; krae' (Suhonen 1973: 140).

Ent (*k*)*rae*- kõrval esineb eesti vanemas leksikograafias ka *rahe*: *koolja krae* od. *rahhe* die Todtenbahre [surnuraam, puusārgi alus] d. (Hupel 1780: 189; 1818: 97), *rahhe* (*koolja rahhe*) Todtenbahre d. (*ibid.*: 253). Hupeli järgi on selle esitanud Wiedemann (1973: 918): *kōl'ja-r[ahē]* (Hup.) Todtenbahre, = *k[ōl'ja]-rām*, samas allikas lisaks veel samatähenduslik *rahe-jalg* = *rāe-j[alg]*, *krāe-j[alg]* (*ibid.*: 918). *Rahe* laenualus ei saa olla ülaltoodud asks *schrage*, sest eesti keele alamsaksa laenudes on sõnasiseses -g- substituut poolheliline meediaklusiil -G-, teatud tingimustel ka -j-, kuid mitte -h- (vt detailsemalt Liin 1968: 85, 89–90). Julius Mägiste (EEW VIII: 2382) arvates kuuluvad (*k*)*rae*- ja *rahe*(-) etümoloogiliselt kokku ja *k*- variandis *krae*- on seletatav rahvaetümoloogiaga, mis on sidunud *ra(h)e* sõnadega *krae*, *kraag* 'krae'. Edasi on Mägiste oletanud, et eesti esinemus on võib-olla seotud läänemeresoome *rahi*-perega. Alamsaksa laenu põimumine ja liitumine häälikuliselt, aga ka mõisteliselt lähedase *rahe*-sõnaga ning selle endasse sulandamine on ülimalt tõenäoline, pidades silmas sedagi, et eesti keel tunneb juhte, kus *h* on võinud lühikeste vokaalide vahelt kaduda (Kask 1967: 99).

Läänemeresoome *rahi*-peresse kuuluvad lvK *ra'i* (< **raji* < **rahi*) 'tool', *ke`ņkšēppà r.* 'kingsepatool', *mo`tškin' r.* 'tool, millel tambiti kartuliputru', *ou`kkāks r.* 'auguga tool', *vitsà r.* 'vitsapainik [riist tünni-, rattavitste koolutamiseks]' (Kettunen 1938: 328ab; Viitso, Ernštreits 2012: 263), sm mrd *rahi* : *rahin* 'seljatoeta (tav lühike) pink; järi, taburet; ahjupink; ahjukuru; saunalava; magamislavats; piimapukk; kahele teineteise järel olevale reele pandav raam', *vasikka pantiin r[ahi]in* 'vasikas pandi pingi (? puki) peale, s.o tapeti', *reikārahi* 'aukjāri, s.o auguga tool (väikelapse seisu-, käimistool)', *rahitsa* (< *rahi* + *lavitsa*) 'lavits, pink' (NyS 2: 615; Vuorela 1979: 375; SKES III: 712; SSA 3: 37), is *rahi* : *rahin*, *rāhi* : *rāhi*- 'pink, lavits; rabamispink (rukkivihkude rabamiseks kasutatud pingikujuline laud, mille üks ots oli vastu maad, teise otsa all kaks jalga', *ūtturahi* 'auguga tool (mille all oli ööpott)'

(Nirvi 1971: 462, 496, 628); Hevaha *rahi*: *ruiz meil särettii rahhiin* 'rukis meil rabati vastu pinki' (Laanest 1997: 163), krjV rl *rahi* : *rahin* 'pink' (Jussila 2009: 316).

SKES (III: 712) kirjeldab *rahi* läänemeresoome sõnana, mis levib soome, karjala ja liivi keeles, SSA (3: 37) on lisanud isuri esinemuse, kuid kumbki allikas ei nimeta eesti vastet, ehkki *rahe* etümoloogiline siiakuulumine on ilmne. Osmo Nikkilä (1998: 93) on oletanud, et *rahi* ja *rah-na*, *-no*, *-nu* 'lõmmust peergude kiskumiseks raiutud tükk; põllurull', eesti *rah-n* 'suur puupakk; suur kivikamakas' on samatüvelised, esindades sufiksivaheldusjuhtu *-nV* : *-Ø*. Pole välistatud, et *rahn* jt on laen samatüvelisest balti laenualusest, mille jätkajaks on ld *krašnià* 'kivihunnik põllul, raun, kuhi, virn' ja mitte blt **ransta-*: ld *rāstas* 'palk, puupakk', nagu on kahtlemisi oletanud Jalo Kalima (1936: 149).

Oletan, et *rahi* on balti laen, millele olen tähelepanu juhtinud juba varemgi (Vaba 2011: 754), kuid detailse etümoloogilise arutluse esitan käesolevas artiklis. Läänemeresoome *rahi* oletatav balti (*resp.* baltoslaavi?) laenualus on **krasja-*. Tänapäeva balti keelte vasteid iseloomustab vahelduv vokalism ja morfoloogilise struktuuri mitmekesisus: ld *krāsē* 'tool, leentool; taburet; madal jalapink; istekoht' (> vlgvn van *κροσα* 'tool', vt Laučiūtė 1982: 96; Zinkevičius 1987: 129), *krasià* 'seljatoega sohvataoline puupink; (leen)tool; väikelapse seisu-, käimistool; järi, väike pink, jalapink', *krasēlė* dem 'järi, madal pingike, jalapink; taburet', *kràstis* (*krāsiasi*, *krāsėsi*) = *sėstis i krasę* 'istuma toolile ja naalduma seljatoele', vrd ka sekundaarvariante ld *krēsė*, *kresē*, *krēsēlė* dem '(leen)tool' (> pl van *kresć* id., vt Laučiūtė 1982: 96), *kresia* '(leen)tool; sohva', lt *kreša* 'väike pink' (lt > lvK *kreš 'š'*, mitm *kreš 'š' id* 'järg, jalapink / schemel = *pi 'ški ra 'i*', vt Kettunen 1938: 153b). Samatüvelised tuletised on nt ld *krėslas* 'tool, seljatoega tool, pink', *krėstas* 'lavats, seljatoega istepink' (> vlgv *κρέσλα* 'püksitagumik (püksiharude vahele õmmeldud rombikujuline vahetükk); iste', vt Laučiūtė 1982: 144), lt *krėsls* 'tool, voki jalgpuu, puurest' (> lvS *krāsl* jt 'tool', vt Kettunen 1938: 153b), mpr *ereslan* 'leentool'. Balti tüvel on usutavaid etümoloogilisi vasteid üksnes ida- ja lääneslaavi keeltes, sh nt vn *krécló* 'tugitool, leentool, ree seljatugi' (> eesti *kresla* jt 'ree varuline seljatugi; seljatoega sõiduregi; ree laiendusraam; tugitool', vt Must 2000: 138–139), pl *krzesło* '(seljatoega) tool' jt (ME I: 274, 276; Pokorny 2: 617–618 sub **kred-* 'talastik'; Būga 1959: 162–163, 165; LEW I: 294; Toporov 1984: 179–183; Sabaliauskas 1990: 126–127; LEV

I: 424; Smoczyński 2016: 599; ALEW 1: 519; <http://www.lkz.lt>; ËSSJa 12: 126–129 sub **kreslo* ~ **krėslo*).

Analoogiline substituatsioonijuhtum, s.o lms *h* < blt **s*, on nt eesti *lahja*, mrd *lahi*, *laih*, sm *laiha* jt < hlms **laiha* < vlms **lajša* < blt **laisa*-. Vytautas Mažiulise (1993: 268–270) järgi on blt **kras*- ~ **kres*- tähendusväljas võimalik esile tuua mitu semantilist liini, sh 'kokku liitma, ühendama, tugevdama', 'punuma, punutis' ja 'istuma'. Olgu siinkohal lisatud, et iste kuulus muinasleedulaste oluliste hauapanuste hulka (Vélius 1996: 576).

Läänemeresoome *rahi* tuumtähendus on 'järi, s.o iste, millel polnud seljatuge ja tõenäoliselt ka jalgu', vrd Haljala rahvalaulu (1912, VK: 609): *istun avvale järille, /järille jalatumale*. Tänapäevane tool ilmus Baltikumis talupoja elamusse alles XVIII saj, kuid veel XIX saj I poolel leidis toole Eesti taludes vähe, needki peamiselt piduliku istmena ja kingitusesemena. Tegemist oli nii Eestis kui ka naabermaades tavaliste raamtoolidega, mille neli jalga olid omavahel ühendatud pulkadega (raamiga) (Võti 1978: 103–120; ERL 1995: 47, 287). Kaugemast minevikust on teada, et Eestis kinnitati pingid ja magamisasemed rehetoa seinte külge. XIX saj II poolel seisid nt Muhu rehetoa pingid juba neljal jalal ja söögilaua otsas olid vajaduse korral väikesed kolme või nelja jalaga pingid ehk raejalad (Rullingo 2001: 427).

Läänemeresoome keelte põhjarühma *rahi* on *i*-tüvi, kuid eesti *rahe* on kohanenud *e*-tüveliste noomenitega. Teadaolevatest baltismidest esindavad *i*-tüvelisi nt *kurt* : *kurdi* (< blt **kurtja*-), sm *keli* 'tee-olud, suusalumi, -rada' (< blt **kelja*-), eesti mrd *lauk* : *laugi* 'valge vööt looma otsmikul', sm *laukki* : *laukin* id. (< hlms **laukkoi*). Pole välistatud, et kõik need juhtumid esindavad vanu *i*-liitelisi deminutiivtuletisi (vt ka Nieminen 1944: 249–250).

Rikkuma 'katki tegema jt'

Kõne all on ulatusliku derivatiivse ja semantilise hargmikuga läänemeresoome sõnapere **rikkoi*- (< vlms **rikka*-, vt EEW VIII: 2488): eesti *rikkuma*, mrd ka *rikkima* : *rikib*, *rikma* 'katki tegema, ära lõhkuma, kõlbmatuks muutma, kahjustama, purustama, hävitama; kellelegi halba mõju avaldama; kehtivast üle astuma; rikkema; van maha lõhkuma, laastama; mrd rikkema'; Wiedemannil (1973: 955–956) *rikkuma*, *rikkima*, *rikma* 'kahjustama, ära nõiduma; rikkema, raisku minema', *rõzi rikkuma*

'roosihaigust ohutama', *ära rikkuma* 'hukutama, laostama, ruineerima, vägistama'. Eesti vanemas leksikograafias leidub *rikkuma* kohta mh järgmisi teateid: Müller 1600–1606 *rickma, rickuda*; Rossihnius 1632 *rickma*; Stahl 1637: 50, 123 verderben / *rickma / errarickma*, Ehebrechen / *abbiello rickma / errarickma*; Göseken 1660: 147 brechen (den bund) *üllestama / errarickuma*, 165 Ehebrechen / *Abbi ello rickuma*, 200 Gar aus machen / *kooldes rickuma / otza pehle teggema*, 293 ausmergeln / *errarickuma*, 399 stören / (zerstören) *errarickuda*, 424 verderben / (corrupere) *errarickuma*, 425 verfälschen / *petma / errarickuma*, 428 verletzen / (violare) *errarickuma*, 432 versehen / (verderben) *errarickuma*; lvK *ri'kkõ : rikkũB* 'rikkuda, vigastada, kõlbmatuks muuta, kahjustada; rüvetada', *rikkãbõ* 'katki minna; raisku, halvaks minna, rikneda' (Kettunen 1938: 337ab; Viitso, Ernštreits 2012: 268); vdj *rikkoa, rikkua : rikon* 'lõhkuda, purustada, katki teha, katki lüüa; rikkuda; kõlbmatuks muuta, kahjustada; neitsilikkust röövida; nõiduda', *rikkauta* 'katki minna, puruneda', *rikki* 'katki, lõhki; katkine' (VKS 5: 67–69); sm *rikkoa : rikon* 'katki teha, purustada, ära lõhkuda, lõhki rebida, katki kiskuda; lammutada; puruks litsuda; katkestada, lõpetada; kahjustada, hävitada; (käsku) rikkuda, üle astuda; nõidusega kahjustada', *rikkua = rikkoutua* intr, mrd *rikata* 'katki minna, puruneda, rebeneda, laguneda' (NyS 2: 723–724; SKES III: 797–798; SSA 3: 78); is *rikkoa* 'lõhkuda, purustada, katki teha; kõlbmatuks muuta, kahjustada', *rikkooG* 'lõhkuda' (Nirvi 1971: 478; Laanest 1997: 168); krj *rikkuo, r'ikkuo* 'katki teha, lõhkuda, purustada, kõlbmatuks muuta; kahjustada, vigastada; üle astuda (nt keelust), eksida, sõna, lubadust murda; halvaks minna lasta (nt võil, piimal); neitsilikkust röövida, vägistada; kaetada, nõidusega kahjustada; tappa, surmata', *rikkautuo, rikkavuo* 'katki minna, puruneda' (<http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/kks/karjala>); lü *rikkoda, r'ikkoda, rikta* 'surmata, tappa; kõlbmatuks muuta, kahjustada, vigastada', *rikkavuda* 'rikneda, halvaks minna' (Kujola 1944: 356); vps *r'ikta : r'ikob* 'tappa, maha, surnuks lüüa, veristada (siga)' (Zajceva, Mullonen 1972: 472).

Läänemeresoome keeltes (v.a lv) on esindatud *rikkuma*-verbist tuletatud verbaalnoomen ja selle leksikaliseerunud käändevorme, nt eesti mrd *rikk : riku ~ riki* 'hukk, häving': *rikku ~ rikki* 'korrast ära, mitte (korralikult) töötavaks; nässu, untsu, hukka; riknenuks', *rikkus ~ rikkis* 'korrast ära; mitte (korralikult) töötav; nässus, untsus, hukas; riknenud'; *rike : rikke* 'viga, defekt, korrast ära olek'; vdj *rikko: lainõrikko* 'lainemurdja, muul', *rikki* 'katki, lõhki'; sm *rikki* 'katki, puru; puruks, lõhki; rikkis',

rikko: *kelirikko* 'teelagunemine, kehvad teeolud', *haaksirikko* 'laevahukk, laevaõnnetus'; *rike* : *rikkeen* 'üleastumine; väärsamm, eksisamm; viga; eksimus'; *is rikki* 'katki, lõhki'; krj *rikkoh* = *rikki* 'katki, puruks, tükkideks; rikutud, nässus'; lü *rikond* '(nõia tekitatud) kahju' (SKES III: 797–798; EEW VIII: 2488–2489; SSA 3: 78). Kaugemates soome-ugri keeltes selle verbitüve kohta teated puuduvad.

Kõnealusele läänemeresoome verbile on esitatud germaani etümoloogia. Germaani päritolu oletus pärineb soome folkloristilt ja leksikograafilt Christfrid Gananderilt, kes 1787 kõrvutas seda gooti verbiga *brikan* '(katki) murdma, purustama'. Hiljem on püütud germaani etümoloogiat üksikasjalikult välja arendada ja põhjendada: germ **brekan-*, vrd vingl *brecan* 'katki murdma', kasks *breken* id., väüsk *brehhan* id. (vt täpsemalt LÄGloS 3: 156–157, seal ka asjaomane kirjandus; vrd veel Pokorny 1: 165 sub **bhreǵ-* '(katki) murdma'). Kuid läänemeresoome keelte etümoloogia-sõnaraamatud kas tõrjuvad või ei nimeta *rikkuma*-verbi germaani etümoloogiat (vt SKES III: 797–798; EEW VIII: 2488–2489; Raun 1982: 143; SSA 3: 78; Häkkinen 2004: 1050). Ka läänemeresoome keelte germaani laene käsitlevad monograafiad (Karsten 1943; Hofstra 1985) ei käsitle *rikkuma*-juhtumit. SKES-is on esitatud oletus (vt ka Hakulinen 1968: 244), et *rikkoa* jt on seotud sõnaperega *rikka* : *rikan* 'puru, praht', millele võiksid osutada piirijuhtumid, nagu sm mrd *rikkoa* 'puhastada prahist marju', *rikkeet* 'tulehakatis, laastud'. Seegi etümologiseerimiskatse pole leidnud heakskiitu ja omasõnavaras on raske leida keeleainest, millega *rikkuma* etümoloogiliselt usutavalt haakuks.

Juba eespool nimetatud Leedu keeleuurija Kazimieras Jaunius on u 1879–1890 paiku kõrvutanud soome sõnu *rikki* 'katki' ja *rikon* : *rikkoa* 'katki teha, lõhki kiskuda; rikkuda (lubadust)' leedu verbiga *rikinti* 'segama, tülitama, häirima; vilja peksma (vartadega)' ja u 1880–1890 eesti sõnu *rike* : *rikke*, *rikkuma* : *rikun* leedu verbiga *-rikti* 'eksima; lagunema, purunema' (Jaunius 1972: 278, 341).

Alljärgnevas kaalun selle tähelepanuta jäänud embrüonaalse etümologiseerimiskatse usutavust. Võimalik balti laenualus on **rika-*, mille jätkajad on ld *rikti* (*riñka reñka* ~ *rinksta*, *riko*) 'koost lagunema, katki minema, purunema; eksima, segi ajama, viga tegema, ebaõigesti, ebatäpselt tegema (nt rääkides, loendades), vääratama', *aprikti* 'segamini, segi, sassi ajama; eksima, midagi valesti, vigaselt tegema', *apsirikti* refl 'eksima, viga tegema, vääratama, valesti (kokku) arvutama', *parikti* 'eksima, viga

tegema; eksima (teelt); koost lagunema, purunema; otsa saama, lõppema', *surikti* 'eksima, viga tegema, väaratama; segi, sassi minema; ära, koost lagunema, korrast ära, rikki minema', *rikdýti* 'eksima; eksitama, eksiteele viima; häirima, segama, takistama, tüliks ees olema; lõhkuma, rikkuma', *rik(d)inti* 'häirima, segama; segi ajama, ära rikkuma', *rik(l)us* 'ebajärjekindel, ebaühtlane, katkendlik': *r. dárbas* 'aeglaselt edenev, laabuv töö, s.o töö, mille juures kergesti võib eksida ja mis seetõttu edeneb aeglaselt', *rikẽ, rikẽ* 'viga, eksitus, vääratus (nt kangaviga)'; vrd ka *rikti* 'jultuma, kõlvatuks muutuma, raisku minema, alla käima; vihaseks saama' (www.lkz.lt); *rikti* on etümoloogiliselt seotud sõnaperega *riẽkti, raikýti* '(lahti) lõikama' ja põhitähendus Ernst Fraenkeli järgi 'koost lagunema, katki minema' (LEW II: 734–735; Smoczyński 2016: 1097–1098).

Ent läänemeresoome sõnapere lähtena tuleb silmas pidada teistki balti etümoni **trika-*, mille jätkajaid on ld *trikti* (*triñka, triko*) 'eksima, viga tegema, väaratama, sassi minema, takerduma (kõnes, loendades jne), kogeleva; koost lagunema; laostuma; korrast ära, rikki, katki minema (nt tervis); enneaegu sünnitama; hulluks, pööraseks, omadega segi minema, aru kaotama, määratsema; marutaudi haigestuma (koer); vihaseks saama; segadusse sattuma, hämmelduma, kohmetuma; vallatust tegema, veidralt, ebaviisakalt käituma; häirima, segama, tülitama', *itrikti* 'midagi innukalt tegema hakkama; vihaseks saama, raevuma', *ištrikti* 'koost, ära lagunema, katki, räbalateks kuluma, narmendama, üles, õmblustest hargnema; enneaegu sünnitama, nurisünnitama; marutaudi haigestuma, hulluks minema (koer)', *patrikti* 'kõnes, lugemisel takerduma, kogeleva, toppama jääma; eksima, viga tegema (tav loendades, arvutades); nurjuma, luhtuma; nurisünnitama, enneaegu sünnitama; segadusse sattuma, kohmetuma; rahutust tundma hakkama; määratsema; segaseks, arust ära minema; hulluks minema (koer); raevuma; vallatust, koerust tegema', *patrikẽs*: *p. šuõ* 'marutõbine koer', *sutrikti* 'korrast ära, rikki minema, segamini minema; eksima, viga tegema (nt arvutuses), väaratama; takerduma (kõnes, lugemisel), kogeleva, toppama jääma; korrast ära, katki, rikki minema; nurjuma; segadusse sattuma, kohmetuma, hämmelduma', *pértrikti* 'tuli-vihaseks saama', *užtrikti* 'maruvihaseks saama', *trikdýti* 'rikkuma (rahu), häirima, segama, tülitama; takistama; segamini, korrast ära ajama; sassi, segi, segamini minema, takerduma; segadusse sattuma, kohmetuma, hämmelduma'. Sõnaperega on ablautsuhtes ld *trãkas* 'hull, määratsev', lt *traks* 'taltsutamatu; hull, meeletu, marutõbine', ld *trẽkti* (*trẽkia, trẽkẽ*)

'(ära) rikkuma, vigastama, kahju tegema; tapma, veristama (koduleoma); raiskama, pillama; ära määrima, reostama; mustama, laimama' (www.lkz.lt; Būga 1959: 465; LEW II: 1116, 1122–1123; Smoczyński 2016: 1504; ALEW 2: 1124). Vene etümoloo Ljubov Kurkina on osutanud, et leedu sõnaperel on võimalikke vasteid slaavi keeltes: sl **tǫrk-*, **stǫrk-*, vrd vn *mórkatъ* 'lökkama, tõukama, peksma, kolkima, lõhkuma' jt, slvn mrd *otrknjen*: *otrknjen krompir* 'rikenenud kartul', *trknjen* 'kõrbenud; hull, peast segane', *utrkniti* 'üle minema, kaduma, lakkama (valu)', *trackāti* 'välja, laiali puistama, ära kulutama, raiskama' (Kurkina 1976: 45–47).

Häälikuliselt on germaani ja balti laenualused võrdväärselt arvestatavad, kuid semantilisel on balti laenuoletus usutavam. Mõlema proponeeritud balti laenualuse jätkajad koos tuletistega on erakordselt suure semantilise mahuga: nii balti kui ka läänemeresoome sõnaperede tuumtähendus on 'tekitama ainelist kahju (s.o katki tegema, lõhkuma)', millest (tõenäoliselt teineteisest sõltumatult) on hargnenud muud semantilised liinid.

Lühendid¹

gt – gooti keel; hlms – hilisläänemeresoome algkeel; krjV – vienakarjala keel; lvK – kuraliivi keel; lvS – salatsiliivi keel; lü – lüüdi keel; mpr – muinaspreisi keel; mrd – murdesõna; pl – poola keel; rl – rahvaluulekeel; slvn – sloveeni keel; vingl – vanainglise keel; vlms – varaläänemeresoome algkeel

Kirjandus

ALEW = Altlitauisches etymologisches Wörterbuch. 1–3, 2015. Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller; bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodtko. (= Studien zur historisch-vergleichenden Sprachwissenschaft 7. Hrsg. Harald Bichlmeier und Velizar Sadovski.) Hamburg: Baar.

Anderson, Nicolai 1879. Studien zur Vergleichung der indogermanischen und finnisch-ugrischen Sprachen. (= Verhandlungen der Gelehrten Estnischen Gesellschaft zu Dorpat 9.) Dorpat.

Ariste, Paul 1933. Eesti-rootsi laensõnad eesti keeles. (= Acta et Commentationes Universitatis Tartuensis (Dorpatensis) B XXIX, 3.) Tartu.

¹ Esitatud on üksnes need lühendid, mida aastaraamatu lühendinimestikus pole.

- Blažek, Václav 1998.** Old prussian birds names. – Colloquium Pruthenicum Secundum. Ed. Wojciech Smoszyński. Kraków: Universitas, 7–23.
- Būga, Kazimieras 1959.** Rinktiniai raštai II. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- EEW** = Julius Mägiste. Estnisches etymologisches Wörterbuch. I–XII, 2000. Helsinki: Finnisch-Ugrische Gesellschaft.
- EH** = Jānis Endzelīns, Edīte Hauzenberga. Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai. I–II, 1934–1946. Rīgā: Grāmatu apgāds.
- EKMS** = Andrus Saareste. Eesti keele mõisteline sõnaraamat. I–IV, 1958–1963. Dictionnaire analogique de la langue estonienne. Avec un index pourvu des traductions en français. (= Eesti Teadusliku Seltsi Rootsis väljaanne nr. 3.) Stockholm: Vaba Eesti.
- EMS** = Eesti murrete sõnaraamat. I–VI, 1994–2017. Eesti Teaduste Akadeemia Eesti Keele Instituut. Tallinn: Eesti Keele Instituut, Eesti Keele Sihtasutus.
- ERL** = Eesti rahvakultuuri leksikon. 1995. Koost. ja toim. Ants Viires. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- ÈSSJa 1–** = Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд. 1–, 1974–. Отв. ред. О. Н. Трубачев. Москва: Наука. <http://etymolog.ruslang.ru>.
- Göseken, Heinrich 1660.** Manuctio ad Linguam Oesthonicam, Anführung Zur Öhstnischen Sprache, Bestehend nicht alleine in etlichen præceptis und observationibus, Sondern auch In Verdolmetschung vieler Teutschen Wörter. Reval: Adolph Simon.
- Hakulinen, Lauri 1968.** Suomen kielen rakenne ja kehitys. Kolmas, korjattu ja lisätty painos. Helsinki: Otava.
- Hofstra, Tette 1985.** Ostseefinnisch und Germanisch. Frühe Lehnbeziehungen im nördlichen Ostseeraum im Lichte der Forschung seit 1961. Groningen: Drukkerij Van Denderen B.V.
- Hupel, August Wilhelm 1780.** Ehstnische Sprachlehre fuer beide Hauptdialekte, den revalschen und doerptschen; nebst einem vollstaendigen Woerterbuch. Riga, Leipzig: Johann Friedrich Hartknoch.
- Hupel, August Wilhelm 1818.** Ehstnische Sprachlehre für die beyden Hauptdialekte, den revalschen und dörptschen, nebst einem vollständigen ehstnischen Wörterbuche. Zweyte durchgängig verbesserte und vermehrte Auflage. Mitau: J. F. Steffenhagen und Sohn.
- Häkkinen, Kaisa 2004.** Nykysuomen etymologinen sanakirja. Juva: WSOY.
- Jaunius, Kazimieras 1972.** Kalbininko Kazimiero Jauniaus rankraštinis palikimas. Katalogas ir publikacijos. Рукописное наследие языковеда Казимераса Яунюса. Каталог и публикации. Parengė S. Skrodenis.

Spec. redaktorius A. Lukošiusas. Vilnius: Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka.

Jussila, Raimo 2009. Kalevalan sanakirja. Helsingissä: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Kalima, Jalo 1936. Itämerensuomalaisten kielten balttilaiset lainasanat. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 202.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karaliūnas 1997 = С[имас] Каралюнас. Из наблюдений над балто-славянской лексикой (балт. *{kurti}, слав. *{kuriti}). – Балто-славянские исследования 1988–1996. Сборник статей. Москва: Наука, 259–275.

Karsten, Torsten Evert 1943. Finnar och germaner. Folk- och kulturberöringar från tre årtusenden. (= Folkmålsstudier IX–X.) Helsingfors.

Kask, Arnold 1967. Eesti keele ajalooline grammatika I. Häälikulugu. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, eesti keele kateeder.

Kettunen, Lauri 1938. Livisches Wörterbuch mit grammatischer Einleitung. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae V.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Kujola, Juho 1944. Lyydiläismurteiden sanakirja. Ainekset keränneet K. Donner, J. Kalima, L. Kettunen, J. Kujola, H. Ojansuu, E. Pakarinen, Y. H. Toivonen, E. A. Tunkelo. Toimittanut ja julkaissut J. Kujola. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae IX.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

Kurkina 1976 = Л[юбовь] В[икторовна] Куркина. Этимологические заметки. – Этимология 1974. Москва: Наука, 44–59.

Laanest, Arvo 1997. Isuri keele Nevaha murde sõnastik. Ainestiku kogunud ja käsikirja koostanud Arvo Laanest. Tallinn: Eesti Keele Instituut.

Laučiūtė 1982 = Юрате Алоизовна Лаучюте. Словарь балтизмов в славянских языках. Ленинград: Наука.

LEV = Konstantīns Karulis 1992. Latviešu etimoloģijas vārdnīca. I–II. Rīga: Avots.

LEW = Ernst Fraenkel. Litauisches etymologisches Wörterbuch. I–II, 1962–1965. Heidelberg: Carl Winter, Universitätsverlag, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Liin, H[elga] 1968. Alamsaksa laensõnad 16. ja 17. sajandi eesti kirjakeeles. Väitekiri filoloogiakandidaadi teadusliku kraadi taotlemiseks. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. [Käsikiri.]

Lõo, J[aan] 1913. Meie koduloomade nimetused 2. – Eesti Kirjandus 7, 257–262.

LägloS = Andries Dirk Kylstra, Sirkka-Liisa Hahmo, Tette Hofstra, Osmo Nikkilä. Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in den ostseefinnischen Sprachen. I–III, 1991–2012. Amsterdam–Atlanta: Rodopi.

Mažiulis, Vytautas 1993. Prūsų kalbos etimologinis žodynas. 2. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Mažiulis, Vytautas 1996. Prūsų kalbos etimologinis žodynas. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

- ME** = K. Mīlenbacha Latviešu valodas vārdnīca. 1–4, 1923–1932. Rediģējis, papildinājis, turpinājis J. Endzelīns. Rīgā: Herausgegeben vom lettischen Bildungsministerium / Herausgegeben vom lettischen Kulturfonds.
- Must, Mari 2000.** Vene laensõnad eesti murretes. [Toim. Lembit Vaba.] Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Mäger, Mart 1967.** Eesti linnunimetused. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Keele ja Kirjanduse Instituut. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia.
- Müller 1600–1606** = Külli Habicht, Valve-Liivi Kingisepp, Urve Pirso, Külli Prillop 2000. Georg Mülleri jutluste sõnastik. Toim. Jaak Peebo. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 12.) Tartu: Tartu Ülikool.
- Nieminen, Eino 1944.** Eräistä balttilaisista lainasanoistamme ja niiden vastineista. – Virittäjä 48, 238–250.
- Nikkilä, Osmo 1998.** *nop-ea* → *nop-sa*, *sel-keä* → *sel-vä*: suffiksinvaihto ja suomen sanojen etymologiointi. – Kirjoituksia muoto- ja merkitysopista. Toim. Urho Määttä, Klaus Laalo. (= Folia Fennistica & Linguistica 21.) Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos, 77–101.
- Nirvi, R. E. 1971.** Inkeröismurteiden sanakirja. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVIII.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- NyS** = Nykysuomen sanakirja. Lyhentämätön kansanpainos. 1–3, 1978. Kuudes painos. Päätoim. Matti Sadeniemi. Porvoo–Helsinki–Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Pokorny** = Julius Pokorny. Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. 1–2, 1949–1959. Bern: A. Francke AG Verlag.
- Raun, Alo 1982.** Eesti keele etümoloogiline teatmik. Rooma–Toronto: Maarjamaa.
- Rossihnius 1632** = Valve-Liivi Kingisepp, Külli Habicht, Külli Prillop 2002. Joachim Rossihniuse kirikumanaalide leksika. (= Tartu Ülikooli eesti keele õppetooli toimetised 22.) Tartu: Tartu Ülikool.
- Rullingo, Ago 2001.** Muhumaa. Loodus aeg inimene. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Ränk, Arvi 1995.** Eesti etnograafia sõnaraamat. Tallinn: [Ränk].
- Ränk, Gustav 1939.** Saaremaa taluehitised. Etnograafiline uurimus I. Ehitiste üksikosad, elamu ja kõrvalhooned, mis osalt täidavad elamu ülesandeid. (= Õpetatud Eesti Seltsi Kirjad V.) Tartu: Õpetatud Eesti Selts.
- Saareste, Albert 1924.** Leksikaalseist vahekordadest eesti murretes I. Analüüs 60 kaardi ja 1 skeemiga. (= Acta et Commentationes Universitatis Dorpatensis B VI.) Tartu: Kirjastus-Ühisuse „Postimehe“ trükk.
- Sabaliauskas, Algirdas 1990.** Lietuvių kalbos leksika. Vilnius: Mokslas.
- Sereiskis, B[enjaminas] 1933.** Lietuviškai-rusiškas žodynas. Kaunas: Med. d-ro A. Lapino ir Grigorijaus Volfo leidinys.

- SKES** = Yrjö H. Toivonen, Erkki Itkonen, Aulis J. Joki, Reino Peltola. Suomen kielen etymologinen sanakirja. I–VII, 1955–1981. (= Lexica Societatis Fenno-Ugricae XII, 1–7. Tutkimuslaitos „Suomen Suvun“ julkaisuja III. / Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 2.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Smoczyński, Wojciech 2016.** Słownik etymologiczny języka litewskiego. Wydanie drugie, poprawione i znacznie rozszerzone. Na prawach rękopisu. [https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Smoczyński W. Słownik etymologiczny języka litewskiego.pdf](https://dl.dropboxusercontent.com/u/21280621/Smoczyński%20W.%20Słownik%20etymologiczny%20języka%20litewskiego.pdf).
- SSA** = Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja. 1–3, 1992–2000. Päätoim. Erkki Itkonen, Ulla-Maija Kulonen. (= Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 556. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 62.) Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Stahl, Heinrich 1637.** Anführung zu der Estnischen Sprach, auff Wolgemeinten Rath vnd Bittliches Ersuchen, publiciret von M. Henrico Stahlen. Revall: Chr. Reusner.
- Suhonen, Seppo 1973.** Die jungen lettischen Lehnwörter im Livischen. (= Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 154.) Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Zajceva, Mullanen 1972** = Мария Ивановна Зайцева, Мария Ивановна Муллонен. Словарь вепсского языка. Ленинград: Наука.
- Zinkevičius, Zigmantas 1987.** Lietuvių kalbos istorija. II. Iki pirmųjų raštų. Vilnius: Mokslas.
- Tihase, Karl 1974.** Eesti talurahvaarhitektuur. Tallinn: Kunst.
- Toivonen, Y. H. 1928.** Zur geschichte der finnisch-ugrischen inlautenden affrikaten. (= Finnisch-Ugrische Forschungen XIX.) Helsinki.
- Tooms, Mikk 1933.** Mõni juhtum $\delta > l$ eKirdes. – Eesti Keel 1, 5–10.
- Toporov 1984** = В[ладимир] Н[иколаевич] Топоров. Прусский язык. Словарь К–Л. Отв. ред. Вяч. Вс. Иванов. Москва: Наука.
- Uibo, Udo 2014.** Etimoloogilised märkmed (XV). – Keel ja Kirjandus 12, 933–938.
- Vaba, Lembit 1997.** Uurimusi läti-eesti keelesuhetest. Tallinn–Tampere: Eesti Keele Instituut, Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Vaba, Lembit 2011.** Balti laenude uurimine avab meie kauget minevikku. – Keel ja Kirjandus 10, 734–763.
- Vėlius, Norbertas 1996.** Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. 1. t. Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Vüitso, Tiit-Rein, Valts Ernštreits 2012.** Līvōkīel-ēstikīel-lețkīel sōnārōntōz. Tartu, Rīga: Tartu Ülikool, Latviešu valodas aģentūra.

- VK** = Haljala regilaulud. 1, 1989. Toim. E. Laugaste. (= Monumenta Estoniae antiquae I. Vana kannel VI, 1.) Tallinn: Eesti Raamat.
- VKS** = Vadja keele sõnaraamat. 1–7, 1990–2011. Toim. Elna Adler, Merle Lepik, Silja Grünberg. Tallinn: Eesti Keele Instituut.
- Vuorela, Toivo 1979.** Kansanperinteen sanakirja. Porvoo–Helsinki–Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Võti, Tiina 1978.** Eesti talupoja toolid. – Etnograafiamuuseumi aastaraamat XXXI, 103–120.
- Walde, Alois 1930.** Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen I. Herausgegeben und bearbeitet von Julius Pokorny. Berlin, Leipzig: Gruyter & Co.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973 (1893).** Eesti-saksa sõnaraamat. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.

Võrgumaterjalid

- Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm. 16 Bde. in 32 Teilbänden. Leipzig 1854–1961. Quellenverzeichnis Leipzig 1971. Online-Version vom 28.04.2018. <http://woerterbuchnetz.de/cgi-bin/WBNetz/genFOplus.tcl?sigle=DWB&lemid=GW03854>.
- Eesti regilaulude andmebaas. <http://www.folklore.ee/regilaul/andmebaas>.
- Jahilinnud. <http://www.ejs.ee/wp-content/uploads/2015/02/jahilinnud.pdf>.
- Karjalan kielen sanakirja. <http://kaino.kotus.fi/cgi-bin/kks/karjala>.
- Lietuvių kalbos žodyno (t. 1–20, 1941–2002) elektroninio varianto I leidimas 2005. <http://www.lkz.lt>.
- Tēzaurš. Skaidrojošā un sinonīmu vārdnīca. www.tezaurš.lv.

Alternative etymologies IV

LEMBIT VABA

The article presents new etymological interpretations of the words *kori* : *korja* ‘hearth’, *melek(as)* ‘stock pigeon’, *rahe(-)*: *rahejalg*, *kooljarahe* ‘bier’ and *rikkuma* ‘to spoil, ruin, break, etc’.

Kori : *korja* ‘hearth’ is a forgotten word in modern Estonian, which is known from northwestern Läänemaa as well as Hiiumaa. Nikolai Anderson suggested over a hundred years ago that *kori* belongs together with the Finnish word *korju* ‘bear’s (above-ground) winter lair’. Anderson’s comparison has been cited by Andrus Saareste as well as, with some hesitation, in Finnish etymological dictionaries. Julius Mägiste did not attempt to explain the word’s origin in his *Estnisches etymologisches Wörterbuch*. Due to both phonetic and semantic considerations, an etymological link between Estonian *kori* : *korja* and Finnish *korju* is impossible. I suggest that *kori* : *korja* is a Baltic loan from the word family represented in modern Baltic languages by Lithuanian *kūrti* (*kūria*, *kūrė*) ‘to heat up, start a fire etc’, *ūžkura(s)* ‘oven full of wood; widower’, *užkurỹs* ‘man who has married a widow and moved into her home; man living in his wife’s parents’ house’. This Baltic word family has equivalents with fire- and hearth-related meanings in other Indo-European languages, e.g. Old Russian *кypumu* ‘to start a fire, ignite’, Old English *here* ‘fireplace, hearth, small oven’ and the stem variant with a final dental consonant *heorð* ‘hearth, fireplace, home etc’. *Kori* : *korja* presumes a Baltic loan base with the stem *ǰa-*, **kurǰa-*, presumed original meaning ‘fire, fireplace’.

Melek(as) ‘stock pigeon’ occurs sporadically in different parts of northern Estonia. This bird name has been seen as onomatopoeically motivated (Andrus Saareste, Mart Mäger, and with hesitation Alo Raun), a view which has been rejected by Julius Mägiste. Another suggestion is that *melekas* derives from a common Finnic-Mordvin stem, in which *-l-* may have developed from the affricate **č*, cf. dialectal Finnish *mettinen* ‘turtle dove’, Erzya Mordvin *m’ eče*, *m’ eča* ‘dove’ (Y. H. Toivonen, Mikk Tooms), but Mägiste is skeptical of this explanation as well, and sees the word as more likely a contamination of *mehikas* ~ *mehekas* ‘wood dove’ + *melt-sas* ‘green woodpecker, wood dove’. I argue that the explanation of the origin of the word *melek(as)* must take into account the observation of the Lithuanian linguist, who in the 1880s-1890s drew a parallel to the Lithuanian bird name *meletà* ‘*Picus viridis*, *Dryocopus martius*, *Merops apiaster*, *Coracias garrulus*; chatterbox, sweet-talking person’. Baltic **melatā* ~ **meletā* is etymologically

related to the Balto-Slavic word family **mel-* ‘to rub, grind; chatter’: Lithuanian *málti* ‘to grind; speak too much, blather, prattle’, dialectal Russian *мелея́* ‘grinder; blabbermouth etc’, dialectal Belarusian *мэлю́х* ‘blabbermouth’. Phonetically, there is no reason not to accept the Baltic etymology. The final syllable **-tā* of the Baltic loan base has been replaced by the very productive affix *k(as)*, which appears in many bird names.

(*krae-* in the compound words (*kraejalad*, (*kraepuud* ‘trestle table, stretcher, barrow’ derives from the Low German *schrage* ‘(transverse) stand (with two pairs of crossed legs) etc’ (Udo Uibo). According to older lexicography, Estonian has known the compound words *kooljarahe* and *rahejalg* ‘bier, coffin base’, which are not related to the aforementioned Low German loan base, because in Low German loans in Estonian, word-internal *-g-* is replaced by the partially voiced medial stop *-G-*, in some cases also *-j-*, but never *-h-*. Mägiste has presumed that *rahe(-)* is related to the Finnic word family *rahi*: Courland Livonian *ra’i* ‘chair’, dialectal Finnish *rahi* : *rahin* ‘bench with no backboard; stool etc’, Ingrian *rahi* ~ *rähi* ‘bench, stove-bench etc’, North Karelian *rahi* ‘bench’. I propose a Baltic etymology for the word *rahi*: < Baltic **krasja-*, cf. Lithuanian *krāsė* ‘chair, reclining chair, stool; low footstool; seat’, *krasià* ‘sofa-like wooden bench with backboard; (reclining) chair; standing/walking chair for a small child; footrest etc’. This Baltic stem has plausible etymological correspondences only in Eastern and Western Slavic languages, e.g. Russian *крѣсло́* ‘armchair, reclining chair, backrest in a sleigh’. An analogous substitution, i.e. Finnic *h* < Baltic **s*, is e.g. Estonian *lahja* ‘lean, thin’, dialectal *lahi*, *laih*, Finnic *laiha* etc < Late Proto-Finnic **laiha* < Early Proto-Finnic **lajša* < Baltic **laisa-*. Estonian *rahe* ‘hail’ has conformed to other nouns ending in *e*.

Rikkuma, in dialects also *rikkima*, *rikma* ‘to break, ruin, damage, smash, destroy; negatively influence someone; decay, deteriorate; (dialectally) go bad, become spoiled’ is a wide-ranging word family found in all Finnic languages: Finnic **rik-koi-* < Early Proto-Finnic **rikka*. A Germanic etymology has been proposed for it (Christfrid Ganander 1787), which is rejected by etymological dictionaries of Finnic languages. Another rejected explanation is that of Lauri Hakulinen, who suggested that it is related to the word family *rikka* : *rikan* ‘dust, scrap, litter’. I propose a Baltic etymology for this Finnic verb stem, deriving from either 1. Baltic **rika-*, on the successors of which are Lithuanian *rikti* (*riñka* ~ *reñka* ~ *rinksta*, *riko*) ‘to disintegrate, break into pieces, be crushed; to be wrong, confuse, err, act wrongly or imprecisely (e.g. when speaking or enumerating), stumble’, *aprikti* ‘to confuse, mix up, garble; to be wrong, do something wrong etc’ or 2. Baltic **trika-*, the successors of which are Lithuanian *trikti* (*triñka*, *triko*) ‘to be wrong, make a mistake, stumble, get stuck (when speaking, enumerating, etc), stutter; disintegrate; break, be ruined; to be ruined, go out of order (e.g. health); to prematurely give birth; to go crazy, lose one’s mind, rave; to get rabies (of dogs); to get angry; to get

confused, puzzled; to engage in mischief, act strangely, impolitely; bother, disturb, annoy etc'. Phonetically, the German and Baltic loan bases are equally plausible, but semantically the Baltic explanation is a better fit. The core meaning of both the Baltic and Finnic word families is 'to do material damage (i.e. break, ruin)', from which (likely independently of one another) the other semantic lines have branched off.

Keywords: etymology, loanwords, Estonian language, Finnic languages, Baltic languages, Slavic languages

Lembit Vaba
phorest45@gmail.com